

Handleiding bij rubric voor kritisch denken

Referentiekader

Deze handleiding is geschreven bij de 'Rubric voor kritisch denken in het mbo'. De rubric is ontwikkeld in de context van de recente ontwikkelingen op het gebied van kritisch denken in het mbo. Het OCW heeft gesteld dat er meer expliciet aandacht moet komen voor kritisch denken in het mbo-onderwijs om studenten weerbaarder te maken.¹ Als gevolg daarvan is kritisch denken sinds 2016 toegevoegd aan het kwalificatie-onderdeel loopbaan en burgerschap en wordt kritisch denken expliciet benoemd in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB.² Er zijn sindsdien verschillende initiatieven tot stand gekomen om kritisch denken een meer expliciete en duidelijke rol te geven binnen het mbo-onderwijs. Met de totstandkoming van deze rubric wordt daaraan een bijdrage geleverd door docenten in het mbo handvatten te bieden voor het in kaart brengen van kritische denkvaardigheden van studenten.

Waarom deze rubric?

De expliciete aandacht voor kritisch denken in het mbo-onderwijs is een vrij recente ontwikkeling. Veel van de bestaande rubrics zijn gericht op het hoger en wetenschappelijk onderwijs en sluiten hierdoor qua niveau, qua inhoud en qua taalgebruik niet aan bij mbo-studenten. Om deze reden is het initiatief genomen om een rubric specifiek voor kritisch denken in het mbo te ontwikkelen. Tijdens de ontwikkeling van de rubric is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de input van onderwijsontwikkelaars, docenten en studenten van het ROCMN. Daarnaast is wat in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB over kritisch denken benoemd wordt als uitgangspunt genomen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de kwalificatie-eisen. Het resultaat is een rubric die qua niveau, inhoud en taalgebruik zo veel mogelijk aansluit bij de beoogde doelgroep.

Voor wie is de rubric?

De rubric is ontwikkeld voor gebruik door docenten en studenten van mbo niveau 4 opleidingen. Docenten en studenten van andere opleidingen kunnen echter natuurlijk ook gebruik maken van de rubric, indien deze voldoende aansluit qua niveau, inhoud en taalgebruik. Wat betreft taal sluit de rubric het beste aan bij een beheersingsniveau van 3f. Er zijn 2 versies van de rubric. De eerste versie is een docentenversie en de tweede versie is een studentenversie. Inhoudelijk gezien verschillen ze alleen in de formulering van de indicatoren in de rubric. De docentenversie bevat formuleringen die beginnen met 'De student...'. De studentenversie bevat formuleringen in de *ik*-vorm om de rubric minder formeel en meer toegankelijk te maken qua taalgebruik.

¹ Bussemaker, J. & Dekker, S. (2015, 29 april). Voortgang versterking burgerschapsvorming in het onderwijs [Kamerbrief].

² <http://wetten.overheid.nl/BWBR0027963/2017-08-01#Bijlage1>

Hoe de rubric te gebruiken?

In lijn met het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB wordt de rubric op curriculumniveau geplaatst bij loopbaan en burgerschap. Op welk moment de rubric ingezet dient te worden in de opleiding is afhankelijk van wanneer studenten kritisch denken (expliciet) aangeboden krijgen in de opleiding. Vanuit de literatuur is bekend dat het aanleren van kritisch denken veel tijd kost en dat veel oefening met kritische denkvaardigheden belangrijk is.³ Daarom is het advies om kritisch denken zo vroeg mogelijk in de opleiding aan te bieden aan studenten.

De rubric is ontwikkeld als instrument voor formatieve assessment van kritisch denken. Dat betekent dat de rubric op didactisch niveau ook zo ingezet dient te worden. De rubric geeft een indicatie van het niveau van studenten en is geen afrekeninstrument. Het beoogde doel is om docenten en vooral studenten inzicht te geven in het niveau van kritisch denken en om studenten te stimuleren om zich daarin verder te ontwikkelen. Dat leidt tot de volgende praktische aanbevelingen:

- Wanneer je besluit om de rubric (voor het eerst) in te zetten, bespreek deze dan met de studenten. Maak duidelijk wat het doel is van de rubric en ga na of studenten alles begrijpen wat erin staat.
- Biedt de rubric tegelijk aan met de taak of opdracht die studenten gaan uitvoeren zodat studenten meteen weten wat van hen verwacht wordt.
- Vul de rubric meer dan eens in voor de studenten. Dit kan schriftelijk, maar dit kan ook mondeling door in de les of in een gesprek met een student alle criteria na te lopen.
- Geef feedback aan de studenten vanuit een ontwikkelingsgericht perspectief; Hoe hebben ze het gedaan ten opzichte van de vorige keer en welke stappen moeten de studenten zetten om zich meer naar de rechterkant van de rubric te ontwikkelen.
- De rubric is geen rigide beoordelingsinstrument en hoeft niet altijd volledig ingevuld te worden om waardevol te zijn. Bij sommige opdrachten zullen niet alle criteria terug komen of even relevant zijn. Kies dan die criteria die het meest relevant zijn en leg daar de focus op.
- Laat studenten ook regelmatig zelf de rubric invullen. Ten eerste helpt dit studenten om de criteria en bijbehorende indicatoren voor kritisch denken te internaliseren. Ten tweede stimuleert het invullen van de rubric kritische zelfreflectie. Het invullen van de rubric kan daarmee op zichzelf ook gezien worden als een oefening in kritisch denken.

³ Gelder, T. V. (2005). Teaching critical thinking: Some lessons from cognitive science. *College Teaching*, 53, 41-48.

Bij welke opdracht past de rubric?

De rubric is ontwikkeld naast een specifieke opdracht, maar is zo geformuleerd dat deze ook naast andere opdrachten gebruikt zou kunnen worden. Ten eerste kan er gekeken worden naar bestaande opdrachten bij burgerschap. Sommige opdrachten bij burgerschap bevatten al elementen van kritisch denken die ook in de rubric terug komen. Dan kan er voor gekozen worden om bijvoorbeeld alleen de relevante criteria uit de rubric te gebruiken. Hierbij is het wel belangrijk om te kijken of de opdracht aanpassingen nodig heeft om beter bij deze criteria aan te sluiten.

Naast het gebruiken van bestaande opdrachten kunnen er ook nieuwe opdrachten ontwikkeld worden voor kritisch denken. Kritisch denken is een complexe vaardigheid en de te ontwikkelen taak of opdracht moet zoveel mogelijk recht doen aan deze complexiteit. Op basis van de literatuur heb ik hieronder een aantal richtlijnen geformuleerd voor het ontwikkelen van zulke taken of opdrachten voor kritisch denken.⁴⁵⁶

- Neem de rubric als uitgangspunt voor de opdracht. Koppel de leerdoelen van de opdracht aan de criteria voor kritisch denken die in de rubric staan. Hierbij kan natuurlijk ook de keuze gemaakt worden om niet alle criteria te gebruiken en de focus in de opdracht te beperken tot een paar criteria voor kritisch denken.
- Formuleer een taak of opdracht waarbij studenten gestimuleerd worden om bewust en doelgericht na te denken om tot een onderbouwd oordeel te komen. Er kunnen uiteenlopende onderwerpen en formats gebruikt worden voor de invulling van de opdracht. Kritisch denken kan immers in relatie tot heel veel dingen gedaan worden en op verschillende manieren tot uiting komen.
- Maak de taak of opdracht zo realistisch en authentiek mogelijk. Schets een context door gebruik te maken van een casus of vraag studenten bijvoorbeeld om een eigen casus in te brengen. Gebruik echte situaties en problemen die studenten (kunnen) tegen komen.
- Gebruik open vragen waarbij meerdere antwoorden mogelijk zijn en vraag studenten om hun antwoorden te onderbouwen.
- Formuleer, afhankelijk van de opdracht, vragen die studenten wijzen op de structuur van een probleemstelling of argument om kritisch denken te stimuleren.
- Kies er bij een grote taak of opdracht voor om deze op te delen in deeltaken. Bouw hierin de complexiteit op door in de eerste deeltaak veel structuur en ondersteuning te bieden en deze af te laten nemen naarmate studenten vorderen in de deeltaken.

⁴ Morrison, G. R., Ross, S. M., Kemp, J. E., & Kalman, H. (2010). *Designing effective instruction*. John Wiley & Sons.

⁵ Van Merriënboer, J. J., & Kirschner, P. A. (2012). *Ten Steps to Complex Learning: A Systematic Approach to Four-Component Instructional Design*. Routledge: Oxon.

⁶ Halpern, D. F. (1998). Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. *American Psychologist*, 53, 449.